

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

ZAČLEŇOVÁNÍ DĚTÍ S PORUCHAMI CHOVÁNÍ Z ÚSTAVNÍHO PROSTŘEDÍ DO
ŠIRŠÍ SPOLEČNOSTI

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Hana Rolfová

Studijní obor: Pedagogika volného času - vychovatelství

Forma studia: Prezenční

Ročník: Pátý

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupové části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

8.4.2017

.....
(podpis studentky)

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za velkou podporu, vynaložený čas, pevné nervy, odborné vedení a profesionalitu, se kterou mne během psaní bakalářské práce vedla. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod.....	6
1. Rodina a dítě.....	8
1.1 Definice rodiny.....	8
1.2. Funkce rodiny	8
1.3. Typy rodin	9
2. Výchova v rodině.....	12
2.1. Výchova.....	12
2.2. Styly ve výchově	12
2.3. Socializační funkce	13
2.4. Chyby ve výchově	14
2.5. Po dobrém, nebo po zlém	17
2.6. Psychická deprivace.....	18
3. Poruchy chování.....	21
3.1. Lhavost.....	21
3.2. Školní nekázeň	22
3.3. Záškoláctví	23
3.4. Šikana	23
3.5. Hazardní hry	24
3.6.Útěky z domova	25
3.7. Krádeže	26
4. Struktura školských zařízení pro ochrannou a ústavní výchovu	28
4.1. Zákon č.109 z roku 2002 Sb.....	28
4.2. Zařízení, ve kterých je výkon ústavní výchovy prováděn	29
5. Prostředí výchovného ústavu	31
5.1. Práva dětí v ústavní výchově.....	31
5.2. Povinnosti dětí v ústavní výchově	31
5.3. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (tzv. ZDVOP)	32
5.4. Diagnostický ústav.....	34
5.5. Dětský domov	35
5.6. Dětské domovy rodinného typu	36
5.7. Dětský domov se školou	36
5.8. Výchovný ústav	37
6. Osobnostní rozvoj v ústavní výchově.....	38

6.1. Vliv ústavní výchovy na osobnost jedince	38
6.2. Osobnost vychovatelů v ústavní péči	40
7. Znovuzačlenění dětí do společnosti	42
7.1. Znovuzačleňování dětí do širší společnosti	42
7.2. Legislativní úprava	43
7.3. Příprava na odchod z výchovného ústavu	45
7.3.1. Zajištění zaměstnání	45
7.3.2. Zajištění bydlení	45
7.3.3. Ubytovny	47
7.3.4. Ostatní možnosti ubytování	47
7.3.5. Nestátní pomoc se začleněním do společnosti	48
Závěr	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	51

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila téma „*Začleňování dětí s poruchami chování z ústavního prostředí do širší společnosti.*“

V průběhu vývoje lidstva, respektive v celé jeho historii, existovaly ve společnosti děti, které zůstaly jaksi osamocené. Šlo, jde a zároveň v budoucnu i půjde o děti, o které se nemůže postarat vlastní rodina, ať už jsou k tomuto jakékoli důvody. Odjakživa je lidská společnost vázána souborem sociálních a vztahových mechanismů, prostřednictvím kterých je i těmto osamoceným dětem poskytována alespoň elementární péče ze strany společnosti. Mezi těmito dětmi, jejichž výchova a začlenění do společnosti jde na vrub společnosti, se nachází i nezanedbatelné procento dětí, které trpí některou z poruch chování. Tyto poruchy vyžadují přijetí vhodných opatření ze strany společnosti za účelem jejich eliminace. Za tímto účelem je v České republice vytvořen propracovaný systém sociální péče o děti, který se stává zejména z výchovných ústavů, v kterých dochází buď k diagnostice určité poruchy chování, kterou se nadále pracovníci v sociálních službách snaží eliminovat, či alespoň zmírnit, tak aby se dítě v dospělosti úspěšně socializovalo do prostředí společnosti a vedlo běžný život dle zaběhnutých pravidel.

Základním úkolem mé bakalářské práce je tedy popsat problém začleňování dětí v ústavní péči do společnosti s ohledem na jejich častější poruchy chování. V současné době se dle svých osobních zkušeností pramenících zejména ze studia dané problematiky a rovněž s ohledem na obecnou diskutovanost a známost tohoto tématu přikláním k názoru, že s dětmi je ve výchovných ústavech dobře pracováno, s maximální možnou úrovní profesionality ze strany pracovníků výchovných ústavů za využití veškerých možných finančních prostředků použitelných za tímto účelem. I přes veškeré lidské a finanční síly vynaložené ku prospěchu tohoto cíle však k úspěchu ve formě znovu začlenění dítěte z výchovného ústavu zpět do společnosti dochází zřídka kdy. I zde opírám svůj názor o dosavadní výsledky studia. A právě proto vznikla tato bakalářská práce. Za účelem hlubšího porozumění problému dětí s poruchami chování v ústavech.

Práce samotná je členěna do sedmi kapitol. Bakalářské práce začíná úvodem, dále první kapitola bude věnována vysvětlení základních pojmů jako rodina a dítě. Druhá kapitola bude věnována popisu výchovy v rodině. Třetí kapitola bude pojednáno o poruchách chování. Ve čtvrté kapitole bude nastíněna struktura školských zařízení pro ochrannou a ústavní

výchovu. Pátou kapitolou bude popsáno prostředí výchovných ústavů. V šesté kapitole bude popsán osobnostní rozvoj v ústavní výchově. Sedmá kapitola bude věnována procesu znovuzacheňování dětí do širší společnosti.

1. Rodina a dítě

V první kapitole, která má název rodina a dítě, nejprve definuji pojem rodina. Následovat bude vymezení pojmů funkce rodiny a typy rodin.

1.1 Definice rodiny

Rodina je uzavřená skupina navzájem spjatých osob pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí. Dospělí členové mají odpovědnost za výchovu a starost o děti, které potřebují jejich péči. Základní "jádrový" model rodiny tvoří žena, muž a děti. Do rozšířené rodiny zahrnujeme prarodiče, tety, strýce, bratrance a sestřenice.

Rodina je základ státu. Prázdna fráze, nebo užitečná formující podstata člověka? Proč není základem státu pracující, daně odvádějící jedinec v produktivním věku? Na tuto otázku odpovídá Matoušek: *„Rodina odedávna a především existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Reprodukují člověka nejen jako živočicha, zprostředkuje mu vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina kromě toho propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity.“*¹

*„Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory.“*²

1.2. Funkce rodiny

Rodina je pro každého jedince nesmírně důležitá. Žádná instituce nedokáže vytvořit tak podobné, důležité a potřebné prostředí. Rodina má za úkol nespočet funkcí. Nejdůležitější funkcí rodiny je funkce emocionální. Emocionální funkci v rodině má na starosti rodič. Jde především o to, vytvořit trvalé citové zázemí pro všechny členy rodiny, pocit bezpečí a jistoty. Tyto faktory jsou důležité nejen pro děti, ale i dospělé.³

¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. Praha, 1977, s. 8. ISBN 80-85850-24-9.

² *Tamtéž*

³ Srov. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, vyd. Praha: Prorál, 2008. s. 83. ISBN 978-80-7367-383-3.

Další důležitou funkcí rodiny je sociálně výchovná funkce. Rodina je první sociální skupina, ve které se dítě pohybuje. Rodina učí dítě osvojit si základní návyky, zvyky a tradice společnosti. Ústřední úlohou socializačního procesu je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického a běžného života.⁴

Další funkcí rodiny je funkce biologicko-reprodukční. Tato funkce má význam jak pro společnost jako celek, tak pro jedince, kteří tvoří rodinu. Ženy se v dnešní době stávají matkami v pozdějším věku kvůli vlastní seberealizaci a budování kariéry.⁵

Sociálně-ekonomická funkce je významnou součástí v rozvoji ekonomického systému společnosti.

Ochranná funkce spočívá v zaopatřování, pečování a zajištění životních potřeb nejen dětí, ale všech členů rodiny.

Rekreační, relaxační a „zábavná“ funkce, se zabývá tím, jakým stylem rodina tráví volný čas s dětmi. Tyto aktivity se týkají všech členů rodiny, ale největší význam mají pro děti.

Jak jsem se již zmiňovala, rodina má nespočet funkcí. Kraus a Poláčková zastávají názor, že *„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností - zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“*⁶

1.3. Typy rodin

Mít vlastní rodinu není tak snadné a samozřejmé. Měli bychom si nejprve uvědomit, že mít rodinu je především dar. Ne každý má takový štěstí, že po narození se okolo něj točí svět, že o něj s láskou pečuje matka, otec, sourozenec, babička, dědeček, teta, strýc a jiní.

Typy rodin rozdělujeme podle toho, kdo rodinu tvoří na úplnou (muž, žena a děti), neúplnou (muž nebo žena chybí, a děti), více generační (žijí zde více generací př. rodina plus prarodiče).

⁴ Tamtéž s. 82-83.

⁵ Tamtéž s.81

⁶ KRAUS, Bohumil. POLÁČKOVÁ, Věra a spol. *Člověk - prostředí - výchova*. 1. Brno: Paido, 2001, s. 79. ISBN 8073150042.

Pro zdravý a řádný vývoj dítěte je velmi důležité, aby vyrůstalo ve funkční a úplné rodině. Pokud je rodina úplná a funkční, skládá se z členů matka, otec a děti. Zastává všechny funkce rodiny (viz.výše).

Problémová rodina je rodina, v níž se vyskytují poruchy jedné či několika funkcí, avšak ještě neohrožují zdravý vývoj dítěte. Rodina je tyto problémy schopna ještě řešit vlastním úsilím, případně eliminovat pomocí někoho.

Dysfunkční rodina je rodina neplnící řádně své základní funkce. Podle Zdeňka Mlčáka je však třeba si uvědomit, že některé problémy se objevují i ve funkční rodině, záleží na intenzitě a dlouhodobosti problémů, abychom mohli mluvit o rodině jako o dysfunkční. Jde tedy o problémy dlouhodobého charakteru, jako je porucha komunikace, která může narušovat proces socializace dítěte (ironie, sarkasmus, mlčení a odmítání), nevhodné a neúměrné tresty, nedostatek pozitivní zpětné vazby a chválení.

Poruchy v afunkční rodině jsou už závažné. Rodina přestává plnit svůj základní úkol a poslání. Ohrožuje zdravý vývoj dítěte. Dunovský zastává názor, že taková rodina je již zbytečná a bezpředmětná. Je nutno hledat řešení mimo rodinu, např. umístění dítěte do jiné náhradní rodiny.

Je obecně známo, že rodina je nepostradatelnou institucí i pro dospělého jedince. Předními hodnotami v lidském životě je potřeba mít stálého partnera a děti. Lidská bytost o tyto dva pilíře opírá pocit vlastní hodnoty, pocit smysluplnosti své existence. Je na nich závislá lidská psychická pohoda i zdraví. Prostřednictvím rodiny se dospělému rozšiřuje jeho sociální pole. Prostřednictvím dětí prožívá člověk v podstatě znovu své dětství a má možnost vyhnout se chybám, kterých se na jeho výchově dopustili jeho rodiče.⁷

Co je pro dítě opravdu nejlepší? Na počátku si každý rodič stanovuje širokou, rozmanitou škálu úkolů, dovedností, cílů, kterou pak nemilosrdně seškrtává. Představa, že se dítě tak nějak vychová samo, má-li kvalitní prostředí, však není úplně správná, ale dodá mu rozhodně správný základ. Dítě formuje podvědomě i pestrost a různorodost členů celé rodiny. Velmi těžko se dá odhadnout, zda dítě v neúplné rodině skutečně strádá. Je to velmi individuální a složitá otázka. Samozřejmě, že ženský a mužský aspekt je rozdílný a je nanejvýš vhodné je oba znát, ale co když se dítě od jednoho nebo druhého rodiče nemá co dobrého naučit? Co když dítě denně vidí hádající se rodiče? Je dobré, aby v tom dítě

⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. Praha, 1977, s. 8. ISBN 80-85850-24-9.

vyrůstalo? Nezvládnou-li rodiče společný život a rozhodnou-li se pro rozvod, dítě by nemělo přijít ani o jednoho z nich, ať už je to mezi rodiči jakékoliv, dítě by tím nemělo trpět. Měli bychom mu vše vysvětlit, aby pochopilo, že to tak bude lepší, ale jen málo komu se to podaří bez traumat, což je v takové situaci přirozené, ale oba rodiče by s tím měli dítěti co nejvíce pomoci a hlavně o všem mluvit. Tuto situaci by rozhodně neměli podcenit a pokud by se na to necítili a báli se, zda situaci zvládnou, neměli by váhat s odbornou pomocí.

Když se rozvádí dva lidé z unáhleného rozhodnutí, kvůli banalitám, často tak končí i vztahy jejich dětí v budoucnosti. Mají totiž z domova zkušenost, že nejlepší řešení je to radikální a nesnaží se nic napravovat. Je tedy důležité si to uvědomit a chovat se podle toho, že dítě bude jednou kopírovat nás dospělé, včetně našich chyb. Když otec nebude chodit do zaměstnání ze své vůle, je velmi pravděpodobné, že tam nebude chodit ani jeho syn. A nebo pokud doma dítě uvidí, že když má matka problém, sáhne po alkoholu, bude to brát jako vhodné a správné řešení.

2. Výchova v rodině

Druhá kapitola se bude věnovat nejprve vymezení definice pojmu výchova, posléze budou následovat styly ve výchově, socializační funkce, chyby ve výchově, otázka trestů a odměn ve výchově a psychická deprivace.

2.1. Výchova

Čábalová definuje výchovu následovně: „*Výchovu chápeme jako cílevědomý a záměrný proces, který umožňuje změnu a rozvoj jedince v souladu s jeho potřebami, individuálními dispozicemi a sociálními vztahy.*“⁸

Autorky Grecmanová, Holoušová a Urbanovská vymezují výchovu takto: „*Výchova je záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti a má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.*“⁹

Matějček chápe výchovu takto: „*Nejde tu o jednosměrné záměrné a cílevědomé působení aktivního vychovatele na pasivního vychovávaného (jak bývá výchova klasicky definována), nýbrž dospělý, moudřejší a zkušenější vychovatel je tu současně ovlivňován svým malým, nevyspělým, hloupoučkým dítětem.*“¹⁰

Vidíme, že zatímco někteří autoři zdůrazňují záměrnost a cílevědomost jako podstatné znaky výchovy na straně vychovatele, jiní si všímají navíc vzájemného vztahu mezi vychovatelem a dítětem, dítětem a vychovatelem.

2.2. Styly ve výchově

Výchovné styly jsou možnosti a způsoby záměrného vedení k výchovnému cíli. Každý rodič si zvolí jiný styl výchovy, který se odvíjí od mnoha faktorů a zkušeností. Především se snaží poučit z chyb svých rodičů a své rodiny, pak také záleží na době, v níž je dítě vychovááno.

⁸ ČÁBALOVÁ, D. Pedagogika. Praha: Grada Publishing, 2011, 1. vydání, s. 28. . ISBN 978-80-247-2993-0.

⁹ GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. Obecná pedagogika I. Olomouc: Hanex, 2002, 1. vydání, s. 50. ISBN 80-85783-20-7.

¹⁰ MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 40. ISBN 80-85282-83-6.

Výchovné styly podle Čábalové dělíme na autoritativní, liberální a demokratický. Autoritativní znamená, že dítě je zcela podřízeno požadavkům rodičů. Rodič nepochybuje o tom, že by neměl pravdu. Rodič se nezajímá o to, co by dítě chtělo a nerespektuje jeho potřeby. Výchova je postavena na povinnostech, příkazech a zákazech ze strany rodičů. Liberální styl znamená, že dítě je zde aktivnější. Rodič nestanovuje pro dítě cíle a pravidla, dítě je tedy středem pozornosti. Demokratický styl spočívá v tom, že dítě a rodič spolu spolupracují vzájemně, což znamená, že vzájemně respektují svoje potřeby.¹¹ Matějčkova definice tedy vlastně charakterizovala demokratický styl výchovy.

Za optimální styl výchovy můžeme považovat demokratický styl. Je lepší s dítětem vést diskuzi než mu pouze něco přikázat. Daleko lépe dítě pochopíme, vybudujeme si s ním vztah a získáme jeho důvěru. Dítě bude vědět, že pokud bude mít problém, může se na nás vždy bez obav obrátit. Také tím dítěti vytvoříme pocit jistoty a bezpečí, který je velmi důležitý pro správný a zdravý vývoj dítěte.

2.3. Socializační funkce

Rodina je první společenská skupina, ve které se dítě nachází. Učí se zde životu ve společnosti, osvojuje si základní návyky a vzorce chování.

Definice socializace podle Krause a Poláčkové zní: „*Socializací v rodině rozumíme především proces působení rodiny na své členy v celém souhrnu jevů a procesů: ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných.*“¹²

Již od svého narození dítě prožívá a přijímá obrovské spektrum všemožných informací a tyto dle svých přirozených biologických vloh a psychologických potřeb aktivně zpracovává. V socializačním procesu nezůstává dítě pasivním článkem. Uplatňuje svou vůli, své vlastní zájmy a přání. Socializace rodiny je v rozhodující míře mimo jiné prostorem pro socializaci dítěte a v převážné míře také dalších rodinných členů. Je však také modelem pro osvojování

¹¹ Srov. ČÁBALOVÁ, D. Pedagogika. Praha: Grada Publishing, 2011, 1. vydání, s. 53-54. ISBN 978-80-247-2993-0.

¹² KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. a spol. *Člověk - prostředí - výchova*. 1. Brno: Paido, 2001, s. 80. ISBN 8073150042.

sociálních rolí muže a ženy, otce a matky, a tak se promítá do budoucí reprodukční funkce rodiny dětí.¹³

Tato funkce je nejdůležitější zejména pro děti. Jedná se především o začleňování do společnosti, to začíná rodinou, dále do kolektivu svých vrstevníků (mateřská škola, základní škola) a celé společnosti.

Socializace je složitý proces zahrnující řadu faktorů. Člověk přichází na svět jako biologická bytost, společenskou bytostí se teprve stává. Jeho lidství je zpočátku jen v jeho lidské podobě a stojí před ním životní úkol – stát se člověkem také ve smyslu psychologickém. To se děje v procesu socializace postupným osvojováním lidských psychických vlastností.

Podle Nakonečného „proces socializace probíhá jako postupné vrůstání do společenských podmínek života, tj. jako postupná orientace v daném sociokulturním prostředí a osvojování tomuto prostředí přiměřeného účelného chování, je ve své podstatě rodinnou výchovou, která, psychologicky vzato, je zase v podstatě procesem učení, zejména sociálního.“¹⁴

V průběhu socializace se tedy odehrává takzvané sebe-modelování. Nejdůležitější v procesu socializace jsou sociální vztahy (rodina, přátelé, spolupracovníci).

2.4. Chyby ve výchově

Jak správně vychovat dítě? Tuto otázku si podle mě na začátku položí snad každý nastávající rodič. Asi každý se především snaží vyvarovat se chyb svých rodičů a známých. Ale i tak se jich někdy podvědomě dopustí. Chyby ve výchově se mohou stát zdrojem poruch v chování dítěte.

Jako ten nejdůležitější aspekt vidím lásku. Měli bychom dětem říkat, že je máme rádi a přijmout je i s jejich chybami. Samozřejmě se nedá odpustit cokoliv a stále vše omlouvat.

¹³ Srov. Tamtéž

¹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1995. s. 108. ISBN 80-85255-74-X.

Larry Koenig vysvětluje šest klíčových chyb při výchově, které rodiče dělají:

1. Rodiče se nepoučí ze svých chyb

Rodiče mají tendenci své chyby neustále opakovat, ale samozřejmě to nedělají úmyslně. Své chování opakují pravděpodobně proto, že v minulosti bylo účinné, proto jsou přesvědčeni, že musí fungovat neustále.¹⁵

2. Řeknou ne, a potom změni názor

Zda rodič dítěti neustále ustupuje, utvrzuje v dítěti zkušenost, že říká li rodič „ne“ je potřeba udělat cokoli, dokud neřekne „ano“. Nejlepší, jak odpovědět dítěti je: budu o tom přemýšlet. Proč ale rodič ustupuje? Je to pro něho snadné, rychle se tím vyřeší daná situace a dítě se přestane vztekat. Děti se již od raného věku naučí rodiče vydírat, a než vyrostou, náležitě tuto vlastnost zdokonalí. Je vhodné dát dítěti na vybranou, dítě se naučí dělat kompromisy. Je důležité s dítětem komunikovat, protože tím dáváte najevo, že mu nasloucháte.¹⁶

3. Nechávat teenagery samotné doma, když jedete na delší dobu mimo domov

Asi každý rodič si položil někdy otázku co dělat, když chtějí odjet na delší dobu mimo domov? Pokud mají ještě malé dítě, rozhodnutí je jasné, dítě vezmou sebou a nebo mu zajistí hlídání, ale co dělat pokud mají dítě ve věku teenagera? Většina rodičů dítěti sdělí, že odjede, a nechá ho samotné doma. Vysvětlí mu, co smí a nesmí dělat, ale také dítěti řekne, že se na něj po dobu, kdy bude doma sám, někdo přijde podívat. Pokud dítě hodně protestuje a obviňuje rodiče z toho, že mu nevěří, měli by zbystřit, je to známka toho, že z nějakého důvodu chce zůstat samo. Vhodnou odpovědí je říci, že dítěti věří, ale rodičovskou povinností je dohlédnout na to, aby bylo dítě v pořádku.¹⁷

¹⁵Srov. KOENIG, Larry J. *Chytrá výchova*. 1. Praha: Portál, 2004.s.131.ISBN 80-7178-780-9.

¹⁶ Srov. Tamtéž s.133

¹⁷ Tamtéž s.135-136

4. Dítěti účinně nenaslouchat

Nejen dospělí, ale i děti potřebují, aby jim někdo naslouchal. Člověk se pak cítí být přijat a dokáže se uvolnit. Další chybou je, že rodič poslouchá dítě jen „na půl“. Když dítě přijde za matkou a chce jí něco říct, ale matka něco dělá a nevěnuje plnou pozornost dítěti, dává mu najevo, že pro ni není tak důležité.¹⁸

5. Trvat na tom, aby se dítě zapojilo do různých zájmových činností

Některé děti se chtějí zapojit do všeho možného, a z takových dětí vyrůstají poměrně úspěšní lidé. To nejdůležitější, co mohou rodiče pro děti udělat, aby se nedostaly do problému, je podporovat je v zájmových činnostech různého druhu.¹⁹

6. Děti kontrolovat

Není na tom nic divného, že rodiče svým dětem věří. Není to tak, že všechny děti lžou, ale stává se to velmi často. Pokud dítě ví, že ho může rodič zkontrolovat, bude mít důvod, odolat negativním vlivům svých vrstevníků.²⁰

Nyní jsem popsala chyby při výchově podle Larryho Koeniga, který popisuje šest klíčových chyb při výchově. Na první pohled se může zdát, že tato podkapitola je pro mou práci nadbytečná, ale není tomu tak. Jako první počáteční chyba při výchově vzniká právě u rodičů. Právě oni jsou ti, kteří by tomu všemu měli zamezit a především zakročit včas, což je v této problematice nejdůležitější. Měli by se snažit dítě vychovávat a poučit se ze svých chyb, které při výchově dělají a ne doufat, že se dítěte vychová „samo“ v prostředí, které mu pro svůj život dáváme, ač může být sebelepší. Každý rodič dle mého názoru dělá chyby, ale je důležité, jak se postaví k řešení situace.

Naslouchat, to je to, čím dítěti rodič dokáže, že i na jeho názoru záleží a je pro ně důležitý. Dítě se pak cítí být přijato ze strany rodičů a dokáže se uvolnit.

Další důležitým bodem je jednoznačně důslednost, i když to někdy oběma stranám komplikuje a znepríjemňuje život. Někdy je pohodlné ze strany rodičů ustoupit, protože se

¹⁸ Tamtéž s. 136-137

¹⁹ Tamtéž s. 139

²⁰ Tamtéž s.140-141

dítě uklidní a nedělá zbytečné problémy. Pokud ale dítěti ustoupíme několikrát, zjistí, že vždy dosáhne toho, co chce, jen je to pokaždé jinak náročné, ale jemu to za to stojí.

Čas v současné době hraje velkou roli. Doba je velmi uspěchaná. Stále na něco nemáme čas a nestíháme spoustu věcí, tudíž některé musíme vynechat. Rozhodně bychom ale neměli ubírat čas s dětmi. Neměli by trpět tím, že hodně pracujeme. „Nemám čas, musím pracovat“, je v dnešní době hodně používaná věta dospělých. Je jasné, že dospělý pracovat musí, ale svůj volný čas by měli věnovat především svým dětem.

Pořád jen nesmíš, nedělej to a musíš. Samé příkazy. Ani to není ve výchově správné. Můžeme tím v dítěti vyvolat sklony k úzkosti. Také hodně kritiky škodí. Jsi hloupý, nic neumíš, nic ti nejde. Pokud dítě neustále kritizujeme, vychováme člověka s nízkým sebevědomím, které si nedokáže vážít sám sebe.

2.5. Po dobrém, nebo po zlém

Všichni čekají, že na otázku, zda vychovávat děti „po dobrém“, se má odpovědět: „ano“ po dobrém. Tak je to i podle Komenského a všech uznávaných pedagogických autorit.

Pokud přivedou rodiče dítě do výchovné poradny, většinou jejich rozhovor začne „zkusili jsme už všechno, ale nic není platné“. Rodiče v tomto případě nežádají radu, jak mají děti chválit a nebo je povzbudit, ale v rozhovoru s rodiči se často zjistí, že začínali „po zlém“. Nenapadlo je, že by mohli vychovávat jinak, tresty byly nejprve mírné, pak silnější a vše se stupňovalo. „po dobrém se to taky trochu zkusilo, ale až když nikam nevedly tresty. A otázka rodičů zněla: „jak ho tedy máme potrestat?“ Není na to žádný jednoduchý recept. Nejprve se psycholog začne ptát všeobecně. Jak rodina funguje, jak fungovala před tím, než do vztahu vstoupily děti, kde měli problémy už předtím a jaké nové problémy to přineslo. Postupem času rodina pochopí, že věc je složitá a že bude trvat dlouho, než se problém vyřeší a to bez jejich spolupráce nepůjde. Z původní otázky „jak ho máme tedy potrestat?“ vznikne otázka „co máme tedy dělat?“ odpověď ale není jednoduchá, nejprve musíme najít příčiny a až potom nějaké řešení. Můžeme tedy říct, že málo který případ je beznadějný a příčiny se najdou. Pokud najdeme příčiny, pak můžeme začít nápravou.²¹

²¹Srov. MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém*. Praha: Portál, 1994.s.11-13. ISBN 80-8528200-3.

Matějček ve své knize uvádí: „*Ale at' tak, či onak, jde o vážnou věc, která stojí za námahu – porozumět a pomáhat. Porozumět sobě a porozumět dítěti, to už je totiž první rozhodný krok na dobré cestě.*“²²

2.6. Psychická deprivace

Mezi nejzávažnější poškození, kterému může být vystaveno už v raném dětství dítě v rodině, je citová deprivace.

Deprivace je strádání něčeho důležitého. Matějček popisuje ve své knize psychickou deprivaci takto: „*Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojit některou z jeho základních (vitálních) potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu. Uspokojení těchto potřeb v patřičné míře a v pravý vývojový čas je jednou ze základních podmínek dalšího zdravého vývoje osobnosti.*“

23

Vymezení pojmů užívaných v souvislosti s psychickou deprivací:

Deprivační situace je, když se dítěti nedostává možnosti uspokojit důležité psychické potřeby. Každé dítě se pak začne chovat jinak, a odnese si jiné následky, je to individuální, záleží na osobnosti dítěte.

Izolace je zabránění styku s rodinou, kamarády, známými. Izolace je deprivační situací, nikoliv deprivací samotnou.

Separace je vnější situace, při níž dochází k odloučení mezi dítětem a jeho sociálním prostředím (matkou).

Psychická deprivace je psychickým stavem osobité, individuální zpracování podnětového ochuzení, k němuž dospělo dítě v deprivační situaci.

Následky deprivace, deprivační poškození: chování s charakteristickými známkami, které je způsobeno psychickým stavem deprivace.²⁴

²² MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém*. Praha: Portál, 1994.s.13. ISBN 80-8528200-3.

²³ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 4. Praha: Karolinum, 2011, s. 26. ISBN 978-80-246-1983-5.

²⁴ Srov. www.sos-vesnicky.cz/res/data/027/003185.doc [online]. [cit. 2017-03-15].

Důsledky psychické resp. emoční deprivace:

Narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte

Vývojová retardace různého stupně v závislosti na závažnosti deprivacních zkušeností, apatie a pasivita dítěte, somatické neprospívání bývá v kojeneckém a batolecím věku je pravidlem. V krajních případech, tedy u těžkých forem deprivace může dojít také k poruchám tělesného vývoje. Pro lehčí formu psychické deprivace jsou obvyklé některé vývojové nerovnoměrnosti a rovněž opožděné dosahování některých sociálně podmíněných vývojových mezníků a také vývoje řeči. Kognitivní oslabení bývá výraznější tam, kde je emoční deprivace kombinována s nedostatkem podnětové stimulace.²⁵

Narušení vývoje osobnosti

Nejčastěji bývá narušena schopnost dítěte k navázání hlubších sociálních vztahů.²⁶

Nejčastější projevy chování a sociálních vztahů deprivovaných dětí:

Sociální hyperaktivita - Dítě rychle a snadno navazuje vztahy s dospělými a bývá aktivně vyžadována jejich pozornost. Tyto děti nemají strach z cizích lidí. Navázané vztahy však bývají povrchní až rozptýlené. Starší děti mívají horší vztahy s vrstevníky. Poruchy chování bývají obvykle přidružené.

Sociální provokace - Dítě si pozornost dospělých získává cílenou provokací, agresivním chováním vůči dětem i dospělým, případně destruktivním chováním. Ve většině se jedná o děti nezralé a úzkostné.

Útlumový typ - Tváří v tvář sociálnímu prostředí, ale i v dalších projevech jsou tyto děti pasivní, spíše až apatické. Uspokojení citových a sociálních potřeb bývá měněno za potřeby biologické (masturbace, přejídání).

Nelze stanovit, jak vypadá a jaké konkrétní znaky vykazuje citově a sociálně deprivované dítě. Zpravidla bývá u těchto dětí časná psychická deprivace spojena se sníženým sebehodnocením a trvalými obtížemi v oblasti navazování stabilních sociálních vztahů.

²⁵Srov. http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/D/Deprivace_psychick%C3%A1 [online].[cit.2017-04-08].

²⁶Srov. tamtéž

Poruchy chování se vyskytují od školního věku. Pro dospívání je charakteristický také sklon k přílišné identifikaci s kulturou, případně subkulturou vrstevníků (často deviantní, zneužívání drog, alkoholu, extremismus). Psychicky deprivované děti také ve škole obvykle podávají dlouhodobě nižší výkon, než by odpovídal jejich kognitivním schopnostem.²⁷

Diagnostika

Vyšetření při podezření na deprivaci musí být v každém případě komplexní s detailní anamnézou a detailní analýzou rodinných vztahů. Diferenciálně diagnosticky je v některých případech důležité odlišit mentální retardaci od důsledků rané psychické deprivace. Na možnost vlivu deprivace je nutné pomýšlet také u dětí s poruchami chování nebo s disharmonickým vývojem osobnosti.²⁸

Tato kapitola byla věnována výchově v rodině. Autoři, které jsem v této kapitole citovala, upozorňují, že problémy s chováním u dětí mohou pramenit z chybného jednání rodičů, od konfliktů mezi rodiči řešenými rozvodem až po chybné či dokonce agresivní výchovné strategie a nebo odmítáním dítěte. Dle mého názoru ne všechny, ale většina problémů začíná právě v rodině, nedůslednou výchovou a špatnou komunikací mezi rodiči a dětmi, dětmi a rodiči. A právě rodiče jsou ti, kteří by měli zasáhnout v řešení situace včas a tím tak zamezit umístění dítěte do jakéhokoliv výchovného ústavu.

²⁷ Srov. tamtéž

²⁸ Srov. tamtéž

3. Poruchy chování

Kapitola tři se bude věnovat konkrétním poruchám chování, kterými mohou děti v ústavní výchově trpět. Lhavost, nekázeň, záškoláctví, šikana, hazardní hry, útěky z domova a krádeže.

Největším problémem je, že se s poruchami chování začne pracovat až ve chvíli, kdy se stane něco závažného. Do té doby rodiče a ani škola příliš neřeší drobnější přestupky, i když trvají delší dobu, a to jsou důležité a varovné aspekty toho, že s dítětem není něco v pořádku (krádež peněz, výrazné zhoršení prospěchu, lhaní). V první řadě bychom si měli uvědomit, že zásadní vliv na formování člověka dítěte má rodina. Pokud rodina neplní své funkce, dítě strádá, nemá důvěru vůči rodině, může se cítit nedůležité, mít nedůvěru v sebe sama, může se podceňovat. Dítě si v nefunkční rodině nedokáže stanovit systém hodnot, co je a není důležité. Dítě má špatný základ a vzor pro jeho rozvoj v rodině. Pokud si u dítěte všimneme nějakých změn v chování (opakované lhaní, drobné krádeže, zhoršený prospěch ve škole) je důležité je sledovat a nepodcenit. Čím déle začneme změny chování dítěte řešit, tím větší mohou mít následky. Většina rodičů problémy svých dětí přehlíží z důvodu, že se stydí, že nedokážou své dítě vychovat sami bez pomoci, ale už si neuvědomují, že pokud pomoc nevyhledají, a nebo ji vyhledají pozdě, vše se zbytečně komplikuje a protahuje, a především tím ublíží nejvíce dítěti a sobě.

3.1. Lhavost

Dítě se především snaží uniknout ze situace, kterou neumí jinak řešit. Bojí se říct pravdu z nějakých důvodů (trest, strach, dosažení úspěchu).

Vágnerová definuje lež takto: „*Pravou lež lze charakterizovat úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě samo ví, že nehovoří pravdu a tudíž je toto jednání zcela úmyslné. Obvykle jde o obranný mechanismus, který má nějaký účel: dítě se potřebuje vyhnout potížím anebo získat nějakou, obvykle ne zcela zaslouženou výhodu. Vyskytuje se převážně až ve školním věku, kdy jsou děti schopné rozlišit omyl od vědomého záměru a vzpomínku od vlastní fantazie.*“²⁹

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 72. ISBN 80-7184-488-8.

Již ve školním věku zvládá dítě rozlišit pravdu od lži a je mu známo, že by nemělo lhát. Pokud tak ale činí, jde mu o:

a) dosažení nějakého cíle, kterého nemůže dosáhnout jinak, nebo

b) trpí neovladatelnou potřebou říkat něco jiného než pravdu, přestože z toho nic nemá.

Při hodnocení dětských lží je významná frekvence, tj. jak často dítě lže, dále výběr osob, kterým dítě lže a specifická situace, ve kterých obvykle lže (pokud taková výběrovost existuje). Důležitý je i účel, který dítě ke lhaní vedl.³⁰

Je vždy nutné rozlišit, zda dané lhaní odpovídá věku dítěte, pro příklad: dítě předškolního věku vypráví smyšlený příběh, to k tomuto věku prostě patří a je to „normální“. Patologickou lhavost můžeme označit až ve věku puberty dítěte, kde jde o smyšlení příběhu, který vypráví, jako by se stal, někdy si lhavost uvědomuje, ale někdy tomu dítě samo věří.

3.2. Školní nekázeň

Proč někteří žáci ve škole vyrušují? Z jakého důvodu odmoukávají učitele, nebo proč dokonce dokážou na učitele zaútočit? Z jakých důvodů se neobávají počastovat učitele hanlivým, až vulgárním výrazem? Pokud se učitel chce v otázkách kázně orientovat a chce umět účinně řešit kázeňské prohřešky, musí dobře znát příčiny, které je vyvolaly. Často nelze svalovat vinu přímo na dítě, ale na vedlejší činitele, které jej k takovému chování dovedly.

Neukázněné dítě ve škole spatřuje ve svém jednání konkrétní cíl, kterého chce za každou cenu dosáhnout. V teorii rušivého chování psychiatra Dreikurse je zdůrazněn fakt, že pokud chceme předcházet nekázní ve své třídě, musíme nejdříve rozumět chování dětí. Psychiatr Dreikurs rozděluje děti na čtyři skupiny dle cílů, kterých chtějí dosáhnout. Jsou to tyto:

1) upoutání pozornosti, 2) moc, 3) msta nebo 4) předvádění vlastní neschopnosti.³¹

Většinou se děti chovají nevhodně před svými vrstevníky, aby na sebe upoutaly pozornost a byly pro ně zajímavé, často jde také o boj, moc a postavení ve třídě. Jde o neposlušnost, drzé chování, nedodržování stanovených pravidel. Nekázeň se může projevat i z důvodu neuznávání autority (učitele), mnohdy jde i o to, že je málo učitelů mužů na základních školách. Nekázeň může pramenit i z nevhodného chování některých vyučujících, kteří zesměšňují a podceňují žáky před ostatními ve třídě.

³⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 72. ISBN 80-7184-488-8.

³¹ Srov. JÚNOVÁ, Adéla, *Nekázeň a agresivita školní mládeže*, diplomová práce, Brno, 2010, s. 11-12, Šimoník, O., [online]. [cit. 2017-04-08].

3.3. Záškoláctví

Vágnerová definuje záškoláctví takto „Z hlediska učitele představuje záškoláctví porušení jednoho ze základních pravidel vymezujících roli školáka. Povinností žáka je chodit do školy (tam se učit a chovat žádoucím způsobem).“³²

Důvody k takovému chování dítěte mohou být různé. Odmítnutí chození do školy není totéž jako porušení povinnosti do školy chodit. K tomu, aby dítě porušilo normu, kterou jinak běžně respektuje, může mít různorodé subjektivní a pro dítě závažné důvody. Může jimi být například strach z obdržení špatné známky. Takové dítě si je vědomo svého pochybení a je mu zřejmé, že za takové jednání bude potrestáno, tedy akceptuje trest jako zasloužený.³³

3.4. Šikana

Šikana je v dnešní době velmi užívaným slovem a to v nejrůznějších sférách a oblastech života. Na tom není v podstatě nic zvláštního. Vždyť se dotýká, nebo se může dotýkat v podstatě všech lidí bez ohledu na postavení, vyznání, rasu, vzhled, věk, či pohlaví. Opak je pravdou. K sofistikovanějším a tím pádem i závažnějším formám šikany dochází na pracovištích, ve školách a případně ve výchovných ústavech. Zjednodušeně, šikana je všude kolem.

Alespoň elementárně rozlišujeme šikany na tyto dva hlavní druhy:

a) Fyzická šikana:

Jedná se o známější formu a málokdo se s ní, byť v malé míře osobně nesetkal. Jak již napovídá název, týká se fyzického násilí, tedy bytí, škrcení, a v některých případech i mučení. Přestože se šikana může vyskytovat kdekoli, jak je výše uvedeno, pak je fyzická šikana výsadou školských zařízení a výchovných ústavů mezi dětmi či mezi dospívající mládeží. Zde si děti často ani neuvědomují, co dělají, případně si takové návyky přinesly s sebou jako špatný příklad z domova.³⁴

³² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 73. ISBN 80-7184-488-8.

³³ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 73. ISBN 80-7184-488-8.

³⁴ Srov. <http://www.vylecit.cz/1310/sikana-jak-se-projevuje-a-druhy-sikany> [online]. [cit. 2017-02-22].

b) Psychická šikana

Fyzická šikana, přestože je velice nepříjemná, málokdy zanechá na jedinci duševní následky. Toto ovšem nelze tvrdit o dalším druhu šikany, a to o psychickém. Tato šikana se objevuje v obdobných případech jako fyzická šikana, ale v oběti navíc zanechává často hluboké duševní následky, které musí být odborně léčeny.³⁵

Psychická šikana se vyskytuje ve stejných případech jako uvedená šikana fyzická, avšak v napadeném zanechává mnohdy hluboké duševní následky, které je někdy třeba řešit s odborníkem. Psychická šikana bývá páchána mezi žáky na školách, v kroužcích, dětských domovech, výchovných ústavech. V těchto případech mívá zpravidla charakter zastrašování či sexuálního obtěžování. Dítě je obecně zranitelnější nežli dospělí a často si ani neuvědomuje, jaké nebezpečí mu ze strany útočnicka hrozí, případně ani neví, že útočnickovo jednání je trestné a toto by mělo dospělým oznámit.³⁶

Příčiny šikany jsou mezi dětmi ve výchovných zařízeních různorodé. Nejčastěji jsou však šikanované děti čímsi odlišné od ostatních. Děti menšího věku, nižší váhy, děti s nějakým handicapem a nebo děti jiné rasy. Obecně lze rovněž říci, že se obětí šikany, a to ve fyzické, či psychické formě, stávají spíše děti s introvertními rysy.³⁷

3.5. Hazardní hry

Hazardní hry, přestože jsou zákonem zapovězeny osobám mladším 18ti let, jsou velkým lákadlem a možným původcem velkých problémů pro dospívající mládež. Dospívající jedinec směřuje ke svému zaměstnání, na které se připravuje vzděláváním a při tomto si je vědom, že bude v budoucnu muset vynakládat čas a úsilí při zaměstnání, tak aby dosáhl odměny za práci ve formě peněz. Do tohoto přirozeného procesu vstupuje hazard, který dospívajícího láká na možnou výhru, respektive zhodnocení vložených peněz, a to bez práce. Dospívajícího může zlákat vidina velkého zisku bez práce. Ještě horší situace nastává, když dospívající vidí ve svém okolí někoho (spolužáka, kamaráda), který začal hrát hazardní hry a dosud se mu daří skutečně zvyšovat svůj finanční obnos, protože se ještě nedostal do spirály vedoucí ke krachu a nebo se jej dosud jen drží štěstěna. Pak dospívající snadno sklouzne k hraní hazardu, ať už

³⁵ Srov. tamtéž

³⁶ Srov. tamtéž

³⁷ Srov. tamtéž

se jedná o hraní na videoloterijních terminálech, dříve cynicky nazývaných výherních automatech a nebo formou kurzového sázení na sportovní příležitosti. Z dlouhodobého hlediska zpravidla hraní těchto her (zejména v první variantě) vede k prohře finančních prostředků a vzniku dluhů. Takto vzniklé dluhy bývají spouštěčem kriminální dráhy dospívajících.

Slovo hazard pochází z arabského „asár“, což je v překladu kostka. Hazardní hrou se rozumí taková hra, jejíž výsledek závisí převážně na náhodě. Není to podmínkou, ale převážně se hazardní hry hrají o peníze.³⁸

Nastally a Dixon uvádějí, že patologické hráčství vzniká u dětí a u dospívajících následkem interakce rizikových činitelů, vyskytujících se ve více rovinách. Tyto roviny zahrnují oblast biologickou, psychologickou, avšak také sociální, např. důležitá jsou očekávání spojená s hazardem a jeho propagace nebo dostupnost hazardu pro dospívající.

Podobně jako u problémů působených alkoholem lze jako rizikové rodinné faktory předpokládat: malý rodičovský dohled spolu s nedostatkem vřelosti a péče. Heinemanem je zmiňován jako rizikový faktor i přílišná tvrdost, typicky ze strany otce, a přílišná ústupnost, obvykle ze strany matky. Vysoce rizikový je pro dospívající i výskyt patologického nebo problémového hráčství nebo jiné návykové nemoci u někoho z rodičů.

3.6. Útěky z domova

V prvé řadě je zapotřebí rozlišit, zda je útěk z domu ze strany dítěte předem dlouhodobě plánován, či se jedná o důsledek impulzivního jednání a předtím nebyl útěk plánován. Zcela jistě lze říci, že útěky nejsou obecně ojedinělé, naopak statistiky sdělují, že počty úteků stoupají. Statisticky častěji utíkají z domova více dívky ve věku 12-17 let. K tradičnímu nárůstu úteků z domova dochází v době okolo pololetních školních vysvědčení. Děti obvykle mívají strach z reakce rodičů na jejich špatný, případně horšící se prospěch, v důsledku kterého se obávají trestu. Individuálních důvodů úteků je celá škála, nicméně můžeme je rozdělit do několika základních skupin:

- a) špatné rodinné vztahy
- b) problémy ve škole a strach ze stresu
- c) útěky způsobené týráním dítěte³⁹

³⁸ Srov. http://www.encyklopedieohazardu.cz/rubriky/legislativa-a-historie/puvod-a-historie-hazardnich-her_6.html [online]. [cit. 2017-03-14].

K útekům z domova dochází i v úplných a zdánlivě fungujících rodinách. Dítě může k útěku přikročit také v období, kdy se jeho rodiče často hádají, případně mají problémy mezi sebou a dítě se domnívá, že právě ono je původcem problémů. Útěk z domova je pro dítě velice nebezpečný. A to zejména proto, že dítě není dospělé, dozrálé a může se tak snadno stát obětí trestné činnosti. Rovněž dítě, které žije samo takzvaně na ulici bývá přinuceno trestnou činností páchat.⁴⁰

3.7. Krádeže

Vágnerová popisuje krádež takto „*Dítě, které kradlo, získává roli špatného jedince a této se těžko zbavuje. Někdy se jí nezavíjí již nikdy. Typickým rysem postoje k takovým dětem je generalizovaná nedůvěra a tendence podezírat je kdykoliv v budoucnosti i bez závažnějšího důkazu.*“⁴¹

Krádeže lze charakterizovat záměrností jednání a předpokladem takového stupně rozumové vyspělosti dítěte, kdy je samostatně schopno pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem.⁴²

Dětské krádeže jsou různorodé. Jejich závažnost vyplývá z několika možných kritérií: Je to místo krádeže, způsob krádeže, frekvence a její cíle.

Dítě ve škole obvykle krade peníze nebo věci spolužákům. V tomto směru jde o specifické porušení tabu cizího vlastnictví, nejde o cizí osoby, ale o spolužáky nebo dokonce kamarády. Takový čin má dvojí význam. Porušuje závažnější normu chování, ale je i projevem neschopnosti (nebo neochoty) diferencovat rozdíl mezi blízkými a cizími osobami.

Pro posouzení závažnosti maladaptovaného chování je velmi podstatný způsob krádeže. Z tohoto hlediska mají menší význam neplánované, příležitostné krádeže, zejména krádeže mladších dětí. Výraznějším signálem poruchy v socializaci jsou dopředu plánované a předem promyšlené krádeže. Tyto se vyskytují až ve starším školním věku.

³⁹ Srov. <http://www.eseznam.cz/index.php/rubriky/ruzne-clanky/2613-proc-deti-vyhrozuji-a-posleze-utikaji-z-domova> [online]. [cit. 2017-03-14].

⁴⁰ Srov. *tamtéž*

⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 75. ISBN 80-7184-488-8.

⁴² Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 75. ISBN 80-7184-488-8.

Rozdělení krádeží podle Vágnerové: „*Cíl krádeže a motivace, která k takovému jednání vedla, může být velmi variabilní a signalizovat, jaké problémy dítě má:*

a) **Dítě kradlo pro druhé.** Nejčastějším důvodem k páčání těchto krádeží bývá potřeba dosáhnout vyššího postavení mezi vrstevníky, přičemž dítě této pozice nemůže dosáhnout jiným způsobem. Jedná se o způsob získávání přátel, které by dítě jinak nemohlo mít. Je typické, že tyto děti kradou mimo skupinu.

b) **Dítě krade pro sebe.** Základ těchto krádeží tkví v touze dítěte získat něco, co by jiným způsobem získat nemohlo. V některých případech se může jednat o nouzové uspokojení základních potřeb jako je jídlo, pití, ošacení, pokud rodina neplní svou základní funkci. Dítě tedy krade z pudu sebezáchovy. Obdobné situace nastávají v období válek, u dítěte na útěku nebo v situaci velkého ohrožení. V literatuře je uváděn další případ, kdy lze krádeže označit za projev náhradního uspokojování v situaci citového strádání, avšak na nižší úrovni. U citově deprivovaných dětí lze pozorovat zvýšenou potřebu hromadění věcí nebo jídla, které slouží jako náhražka chybějícího citového zázemí.

c) **Dítě či mladistvý krade pro partu.** Tyto krádeže lze označit jako nejzávažnější a to zejména proto, že parta přijímá krádeže pro partu jako normu. Každý, kdo se odmítá krádeží účastnit, bývá za neúčast trestán, ať už vyloučením z party, či opovržením ostatních členů z těchto důvodů se jedinci těchto krádeží dopouští, ze strachu z trestu nebo z vyloučení z party. Nejedná se o pouhé porušení norem, ale jejich záměna za normy zcela nepřijatelné. Pokud by krádeže byly spojeny i s násilím vůči oběti, jednalo by se o kategorii agresivních poruch chování.⁴³

⁴³ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 75-76. ISBN 80-7184-488-8.

4. Struktura školských zařízení pro ochrannou a ústavní výchovu

V této kapitole nejdřív přiblížíme zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, pak bude následovat charakteristika zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní výchovy.⁴⁴

4.1. Zákon č.109 z roku 2002 Sb.

V zákoně č.109 z roku 2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně jiných zákonů jsou uvedeny tyto druhy zařízení: dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy a výchovné ústavy pro mládež. Změna oproti dřívější legislativě spočívá v nahrazení dětských výchovných ústavů dětskými domovy se školou a zvláštních škol internátních, které se transformují na dětské domovy, resp. dětské domovy se školou (platí pro ty, v nichž jsou umístěny děti s ústavní výchovou).

Dle paragrafu č. 1 zák. č. 109 z roku 2002 musí být ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, kterými jsou střediska výchovné péče zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, dále musí být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.

Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření, náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině.

⁴⁴ Srov. JEDLIČKA, Richard, Petr KLÍMA, Jaroslav KOŤA, Jiří NĚMEC a Jiří PILAŘ. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úkolu pomáhajících profesí*. 1. Praha: Praha, 2004, s. 307. ISBN 80-7312-038-0.

Zařízení poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče.

Účelem středisek je poskytovat preventivně výchovnou péči, a tím zejména předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte. Střediska poskytují pomoc rodičům nebo jiným osobám, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, při výchově a vzdělávání dítěte a při řešení problémů spojených s péčí o dítě, s cílem zachovat a posílit rodinné vazby dítěte a zamezit odtržení dítěte z jeho rodinného prostředí.

4.2. Zařízení, ve kterých je výkon ústavní výchovy prováděn

Ústavní výchova probíhá v následujících typech ústavních zařízení:

a) Kojenecký ústav a dětský domov pro děti do tří let věku

Pečující o děti ve věku do tří let – zákon o péči o zdraví lidu č. 20/1996 Sb.⁴⁵

b) Diagnostický ústav

Po nařízení ústavní výchovy soudem jsou zde umístěny děti za účelem komplexního vyšetření. Diagnostické ústavy nebo výchovné skupiny diagnostických ústavů jsou členěny podle pohlaví nebo podle věku dítěte. Pobyť v ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.⁴⁶

c) Dětský domov

Dětský domov je určen dětem ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let nebo do ukončení přípravy na povolání, nejvýše do 26 let. Jde o děti s nařízenou ústavní výchovou bez závažných poruch chování.⁴⁷

⁴⁵ Srov. http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece [online]. [cit. 2017-02-22].

⁴⁶ Srov. tamtéž

⁴⁷ Srov. tamtéž

d) Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je obvykle určen pro děti ve věku od 6ti let až po dokončení povinné školní docházky. Účelem dětských domovů se školou je zajišťování péče o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a trpí závažnými poruchami chování, vyžadující pro svou přechodnou případně i trvalou duševní poruchu výchovně léčebnou péči nebo mající nařízenou ochrannou výchovu.⁴⁸

e) Výchovný ústav

Výchovný ústav je určen dětem starším 15ti let trpícími závažnými poruchami chování, u kterých byla nařízena ústavní výchova, případně byla uložena ochranná výchova. Dítě mladší 12ti let může být do výchovného ústavu umístěno, je-li vůči němu uložena ochranná výchova a v jeho chování se projevují natolik závažné poruchy, že nelze takové dítě umístit do dětského domova se školou.⁴⁹

f) Domov pro osoby se zdravotním postižením

Do domovů pro osoby se zdravotním postižením jsou umísťovány děti, jejichž zdravotní handicap vyžaduje zvláštní odbornou péči.⁵⁰

⁴⁸ Srov. tamtéž

⁴⁹ Srov. tamtéž

⁵⁰ Srov. tamtéž

5. Prostředí výchovného ústavu

Pátá kapitola bude pojednávat o právech a povinnostech dětí v ústavní výchově. Dále se v kapitole bude psát o různých typech zařízení s ústavní péčí, kdy a kam se dítě dostane, když nastane problém: o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovní ústav.

5.1. Práva dětí v ústavní výchově

Tato práva dětí upravuje Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Dítě má právo na zajištění plného přímého zaopatření, na respektování lidské důstojnosti. V zájmu dětí je, aby byly umístovány společně se sourozencem do stejného zařízení. Dále by mělo být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem bez přítomnosti třetích osob a za tímto účelem odesílat a přijímat korespondenci bez kontroly jejího obsahu. Vyjádřit svůj názor na opatření, která se ho týkají. Být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se svobodně vyjadřovat.

Udržování kontaktu s rodiči či zákonnými zástupci, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv je samozřejmostí. Dále má právo přijímat v zařízení návštěvy dalších osob (s vědomím pedagogického pracovníka), pokud nedošlo k jejich zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově. Může také opustit zařízení se souhlasem pedagogického pracovníka za účelem vycházky.⁵¹

5.2. Povinnosti dětí v ústavní výchově

Ústavní výchova je upravována zákonem č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Děti v ústavní výchově musí dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit příkazy a pokyny vychovatelů. Nesmí poškozovat majetek a dodržovat BOZP, takže stanovený pořádek

⁵¹Srov. SLOMEK Zdeněk, Speciální pedagogika Etopedie, 1. Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 26

a kázeň. Musí plnit příkazy a pokyny zaměstnanců zařízení. Dále opatrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek. Dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení. V osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení. Dále dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno dopředu.⁵²

Mají předat na výzvu ředitele do úschovy předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost jich samotných nebo ostatních v zařízení. Musejí se podrobit na výzvu ředitele vyšetření, zda nejsou ovlivněny alkoholem či jinou návykovou látkou (včetně odborného odběru krve, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví).⁵³

5.3. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (tzv. ZDVOP)

Nebude-li moci být dítě u svých rodičů nebo pěstounů na určitou dobu, bývá možné, že dítě je umístěno do tzv. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ne vždy o tomto umístění musí rozhodnout soud, ale můžou o to požádat rodiče a nebo samo dítě. V tomto zařízení však může být maximálně rok.⁵⁴

Tímto problémem se zabývá Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (zejména nemožností rodičů pečovat o dítě), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.⁵⁵

⁵² Srov. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109?text=dodr%C5%BEov%C3%A1n%C3%AD+BOZP> [online]. [cit. 2017-03-25].

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Srov. <http://www.pravonadetstvi.cz/deti/tvoje-situace/jsi-v-ustavu/typy-ustavni-pece/> [online]. [cit. 2017-03-14].

⁵⁵ Srov. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. [cit. 2017-03-25].

Dítě se umístuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:

„ a) na základě rozhodnutí soudu; § 13a odst. 3 platí obdobně,

b) na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,

c) na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo

d) požádá-li o to dítě,“⁵⁶

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

„ a) zabezpečuje plné přímé zaopatření dítěte v zařízení spočívající v poskytování ubytování, stravování a ošacení,

b) poskytuje výchovnou péči, c) zajišťuje poskytnutí zdravotních služeb),

d) poskytuje poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte,

e) zajišťuje pomoc při přípravě dětí na školní vyučování a doprovod dětí do školy,

f) vytváří podmínky pro zájmovou činnost dětí,

g) je povinno poskytovat dítěti odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa,

h) je povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany,

i) je povinno vydat vnitřní řád zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který vychází z vymezení činnosti zařízení tímto zákonem.“⁵⁷

⁵⁶ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. [cit. 2017-03-25].

⁵⁷ Tamtéž

Počet dětí umístěných v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nesmí přesáhnout 28 dětí, a to i v případě, že toto zařízení je umístěno ve více budovách; tento počet dětí může být překročen jen v případě, že do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc budou svěřeni sourozenci. Ministerstvo práce a sociálních věcí může v odůvodněných případech na žádost zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc udělit výjimku z nejvýše povoleného počtu dětí umístěných v jednom zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na nezbytnou dobu, jejíž délku zároveň určí. Jeden zaměstnanec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může současně zajišťovat osobní péči nejvýše o 4 děti svěřené do péče zařízení.⁵⁸

5.4. Diagnostický ústav

Zařízení definované zákonem č. 383/2005 Sb. (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních).

Jenom soud může rozhodnout o umístění do tzv. školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. Diagnostický ústav je jedním z nich. Je to speciální zařízení, kde může být dítě maximálně 8 týdnů. V průběhu pobytu dítě absolvuje psychologické vyšetření, rozhovory s pedagogy a bude docházet do školy, která je součástí diagnostického ústavu. Úkolem je najít pro dítě to nejlepší řešení. Pokud se dítě nebude moci vrátit domů, diagnostický ústav navrhne další umístění v rámci sítě zařízení (dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy), která pod něj spadají. Asi nejčastější řešení, jestliže dítě nejde domů, je rozhodnutí o umístění do některého z dětských domovů. Snahou všech by mělo být umístění co nejbližší lidem blízkým dítěti.⁵⁹

⁵⁸ Srov. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. [cit. 2017-03-25].

⁵⁹ Tamtéž

5.5. Dětský domov

Dětský domov je druh školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jak už jsem uvedla výše, může zde pokračovat po pobytu v diagnostickém ústavu. Děti, které doma ani ve škole neměly nějaké závažné výchovné problémy, by do diagnostického ústavu vůbec neměly jít a měly by být umístěny rovnou do dětského domova.⁶⁰

Jsou zde umísťovány děti ve věku od tří do osmnácti let, popřípadě po ukončení školní docházky, které nemají rodiče, případně se o ně rodiče nechtějí či nemohou starat. Žijí zde chlapci i dívky. Je sem umísťována mládež, kterou je třeba umístit ihned do náhradní výchovy nahrazující výchovu rodičů, a to i před tím, než rozhodne soud.

Dětský domov je zařízením pečujícím o děti dle jejich individuálních potřeb. Úkolem dětského domova je vzdělávat a vychovávat v něm umístěné děti. Další jeho úlohou je úloha sociální. Tato je zabezpečována sociálními pracovníky, kteří pečují o děti dle jejich vlastních individuálních potřeb. Účelem dětského domova je zajišťování péče o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu, avšak nemají žádné závažné poruchy chování. Tyto děti jsou vzdělávány ve školách mimo zařízení s dětmi žijícími v rodinách. Jsou zde umísťovány děti, které nemají rodiče, případně se o ně rodiče nechtějí či nemohou starat.⁶¹

Dítě v rodině má ke komu vzhlízet, jeho vzor jsou rodiče, ať už v dobrém nebo špatném slova smyslu. Ale podle koho se formuje dítě v dětském nebo jiném výchovném zařízení? Většinu jsou to vychovatelé a lidé, které jsou s nimi v zařízení. Horší je však zpětná vazba. Zatímco matka se těší z každého nového, byť malicherného úspěchu svého dítěte, může takto působit i zaměstnanec dětského domova? Samozřejmě že může, ale ne vždy si vychovatel oblíbí všechny děti stejně.

Udržet rodinu pohromadě je důležité, i když někdy hodně těžké. Obzvláště pro lidi ze zařízení pro ústavní výchovu, pokud si založí vlastní rodinu a dokážou to, co jejich rodiče nezvládli, nebo nemohli zvládnout. Těm náleží obzvlášť velký obdiv, protože sebrali odvahu a založili vlastní rodinu, s ohledem na jejich dětství, které strávili v dětském domově nebo jiném výchovném zařízení. Založili rodinu bez vlastních zkušeností, bez vzoru.

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ Srov. <http://socialni-prace.webnode.cz/detsky-domov/> [online]. [cit. 2015-11-15].

5.6. Dětské domovy rodinného typu

Dětský domov rodinného typu se co nejvíce snaží přiblížit systému v klasické rodině. Jde především o co nejvhodnější podmínky pro zdravý vývoj dítěte. U těchto nezletilých se rovněž předpokládá uvolněnost vazby na vlastní rodinu nebo nevhodnost styku s rodinou (například rodiče zbaveni rodičovských práv). Do dětského domova rodinného typu jsou tedy umisťovány především děti, u kterých se předpokládá dlouhodobý pobyt. Jde především o to, aby se co nejlépe nahradilo vlastní rodinné zázemí.⁶²

Dítě, které opustí tento domov, by mělo být dostatečně připraveno řešit veškeré běžné životní situace. Jeho zapojení do společnosti a potýkání se s dalšími problémy bude mnohem snadnější a méně problematické.⁶³

V dětském domově rodinného typu jde tedy především o to nastítnit dětem, jak to chodí v klasických rodinách. Děti v dětském domově rodinného typu tam tedy mají povinnosti, jako běžné děti doma. Musí se starat o své věci, musí uklízet, podílet se na povinnostech domácnosti, s tímto jim pomáhají dva vychovatelé.

5.7. Dětský domov se školou

Oproti dětskému domovu je zde přece jen méně volnosti a více pravidel. Škola je přímo v zařízení, kdežto v dětském domově chodí děti do školy mimo areál, stejně jako ostatní děti.

Dětský domov se školou je zařízením určeným dětem a mladistvým, kterým byla nařízena ústavní, případně ochranná výchova. Je určena rovněž pro nezletilé matky s nařízenou ústavní, případně ochrannou výchovou. Mohou sem být umisťovány děti od 6 let věku, do ukončení školní docházky. Pominou-li v průběhu školní docházky důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou umístěno do školy, která není součástí dětského domova. Pokud se dítě nemůže ani po dokončení povinné školní docházky vlivem své pokračující závažné

⁶² Srov. <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html> [online]. [cit. 2017-03-25].

⁶³ Srov. <https://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Programy-2004-2006/Jednotne-programove-dokumenty/JEDNOTNY-PROGRAMOVY-DOKUMENT-PRO-CIL-2/Projekty/Vybudovani-detskeho-domova-rodinneho-typu-v-Praze> [online]. [cit. 2017-03-25].

poruchy chování vzdělávat na střední škole mimo zařízení, případně pokud neuzavřelo pracovní právní vztah, je takové dítě přeřazeno do výchovného ústavu.⁶⁴

Cílem dětského domova je náhradní rodinná výchova a reedukace dětí v náhradní rodinné péči. Dále mají za úkol jejich úspěšnou integraci do standardní společnosti a zajištění povinné školní docházky a přípravy na budoucí povolání.

O děti se starají učitelé, asistenti pedagoga, vychovatelé a psychologové. Dále se v domově starají o zájmovou činnost dětí, kulturní, sportovní, zážitkové a vzdělávací akce, soutěže, projekty a výlety.

Kontakt s rodiči není nijak omezen, záleží na individuální domluvě rodičů s dětským domovem. Děti mohou k rodičům na víkendy i prázdniny.

5.8. Výchovný ústav

Do výchovného ústavu jsou umísťováni mladiství se závažnými poruchami chování s nařízenou ústavní výchovou, případně s uloženou ochrannou výchovou. Dívky a chlapci žijí odděleně. Do tohoto výchovného ústavu jsou umísťovány děti starší 15 let, ale lze umístit i dítě starší 12 let s uloženou ochrannou výchovou, přičemž v jeho chování se musí projevat tak závažné poruchy, že toto dítě nelze umístit do dětského domova se školou. Zcela výjimečně, tedy v případech zvláště závažných poruch chování, je možné do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou, které je starší 12 let. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou.⁶⁵

⁶⁴ Srov. <http://socialni-prace.webnode.cz/detsky-domov-se-skolou/> [online]. [cit. 2015-11-15].

⁶⁵ Srov. <http://socialni-prace.webnode.cz/vychovny-ustav/> [online]. [cit. 2015-11-15].

6. Osobnostní rozvoj v ústavní výchově

V šesté kapitole se budu zajímat o osobnostní rozvoj jedince v ústavní výchově a osobnost vychovatelů v ústavní péči.

6.1. Vliv ústavní výchovy na osobnost jedince

Mühlpachr charakterizuje ústavní péči takto: „*Ústavní péče má nezanedbatelná rizika pro klienty, tato rizika se liší podle toho, v kterém věku a v jaké životní situaci se klient do ústavní péče dostal.*“⁶⁶

Je obecně známo, že ústavní výchova má na osobnost jedince řadu dopadů a to jak pozitivních, tak negativních. Ačkoli má společnost pohled na věc silně zkreslen vlivem médií a obdobných zdrojů, systém ústavní péče se výrazně proměnil od 80. let 20. století, kde leží kořeny náhledu veřejnosti na vývoj jedinců v ústavní výchově. V dnešním světě jsou podmínky dětí v ústavní výchově co nejvíce přiblíženy podmínkám v klasických rodinách. Děti nebývají rozdělovány dle věku. Velkou změnu prodělal i přístup k dětem ze strany pracovníků ústavních zařízení. Péče o děti v ústavech je nyní v rukou týmu odborníků, kteří odvádí komplexní a koordinovanou práci. Tento tým odborníků klade největší důraz právě na osamostatnění jedince, rozvoj jeho osobnosti a jeho přípravu na postupné začlenění do společnosti. Tento systém by zcela jistě nemohl fungovat bez velmi individuálního přístupu k jedincům v ústavní výchově. To, jak výrazně bude ovlivněna osobnost dítěte ústavní výchovou, je dáno zejména délkou pobytu v ústavní výchově. Lze konstatovat, že s délkou pobytu v ústavní výchově se následky na osobnosti dítěte prohlubují. Z praxe je známo, že výrazný negativní vliv na rozvoj dítěte byl prisuzován střídání zařízení ústavní péče. Tento jev nyní však téměř vymizel. S výjimkou počátečního pobytu dítěte v diagnostickém ústavu setrvává dítě v jediném ústavu.

Nejvýraznějším problémem současné ústavní výchovy v ČR, který se výrazným způsobem odráží ve vývoji dítěte, je velmi omezená možnost vytvoření, navázání a udržení blízkého citového vztahu, jakým bývá běžná rodina svázána. Tento problém byl výrazně eliminován snížením počtu vychovatelů. V současnosti se situace má tak, že je přidělen jeden kmenový vychovatel ke každé rodinné skupině. Za další výrazný nedostatek v ústavní péči lze posuzovat nedostatek sociálních podnětů, tedy neznalost fungování rodiny a vztahů v ní

⁶⁶ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 35. ISBN 80-210-2511-5.

a rovněž fungování vztahů v celé společnosti. Tento jev je v současnosti řešen některou z forem pěstounské péče. Co se týká materiálního zabezpečení, lze konstatovat, že je zejména díky sponzorům nadstandardní. Takové zabezpečení však děti mohou považovat za samozřejmost, což jistě není žádoucí zejména proto, že mohou tvářit v tvář realitě běžného života snadněji vstoupit do problémů (při dosahování obvyklých standardů nemusí vycházet s penězi). Dalším velkým problémem je odchod dítěte v adolescentním věku, tedy ve věku, kdy dítě ještě není plně připraveno na tzv. život dospělých. Dítě ve většině případů odchází po dovršení plnoletosti, méně často po dokončení přípravy na budoucí povolání, tedy nejdéle ve 26 letech. V prvním častějším případě často dochází k tomu, že do společnosti vchází jedinec, který na svou úlohu ještě není připraven vzhledem ke stavu dospělosti. Zde je spatřován prostor k inovativním změnám.

Stále dochází k umísťování dětí do zařízení, ve kterém probíhá kolektivní neindividuální přístup k dítěti bez možnosti navázání trvalého bezpečného vztahu s jedním láskyplně pečujícím člověkem, který by poskytoval dítěti výlučnou pozornost, tak jako to mají děti v klasických rodinách. Tento osud čeká převážnou většinu dětí, kterým z různých příčin schází péče biologických rodičů. Názory na tato zařízení, jak laické veřejnosti, tak mezi odborníky, jsou přinejmenším nejednotné. Stačilo by trocha empatie a každý z nás si dovede představit, jaké by to bylo pro něj, kdyby svůj život strávil namísto v rodinném kruhu, v kolektivním zařízení, kde by nedostal takovou péči a pozornost. Ale málokdo z nás, které to nepotkalo, si umí představit, jak výrazně může zasáhnout kolektivní výchova do vývoje osobnosti a do dalšího průběhu života člověka.⁶⁷

Je zvláštní, že tato zařízení dosud existují v té formě a podobě, ve které přetrvávaly celá desetiletí. Je to tím podivnější, že psychologové a ostatní problémem oslovené profese poukazují na nutnost hledání způsobů individualizované péče a výchovy s ohledem na zdravý rozvoj osobnosti dítěte. Každý z nás přitom společnosti, ve které žije, dává to nejcennější, co má - svůj život, své vlohy, své nadání, svoji osobnost, svoji tvořivost a působení. Ovšem jen za předpokladu, že je mu to skutečně umožněno, a to bez zbytečného handicapu způsobeného pobytem v ústavu.⁶⁸

Umístění jedince do ústavní výchovy je velký zásah do života. Přináší sebou řadu problémů a to především, když dospělé děti zařízení opustí. Také záleží na tom, v jakém věku je dítě do zařízení umístěno, zda si pamatuje, jak to fungovalo u nich v rodině a nebo zda ví, jak to chodí pouze v zařízení, do kterého bylo umístěno a nemůže to tedy s ničím porovnat.

⁶⁷ Srov. <https://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?apc=zm2071759ox1--#V>

⁶⁸ Tamtéž

Pak také záleží, do jakého zařízení je dítě umístěno, zda přijde do kontaktu i s běžným, reálným životem a lidmi v něm. Pokud je pouze v areálu ústavu, jeho představy jsou zkreslené a odchod do běžného života o dost komplikovanější. Pokud je dítě pouze v ústavu, nesetká se tedy s běžnými situacemi života a pak se cítí bezmocný a ztracený, když se v tomto světě „objeví“. Pokud dítě ale dochází do školy, kde se setkává se svými vrstevníky, utváří si vazby, získá nové kamarády mimo zařízení, snadněji si potom může představit, jak to chodí v klasických rodinách a jeho odchod nemusí být tak komplikovaný.

Po opuštění ústavu mají děti pocit, že jsou zbyteční, nikomu na nich nezáleží, nevědí co se svým životem, jak ho nadále uchopit a „jít dál“. Jak jsem již zmiňovala, tak pro děti odchod z ústavu není vůbec jednoduchý. Je to velmi obtížné a pro mnohé z nás dosti nepředstavitelné. Samozřejmě je to individuální, ale většina dětí, kteří opouštějí ústav, se potýkají s nelehkým úkolem a to začlenění se zpět do běžného života, mnohdy však marně.

6.2. Osobnost vychovatelů v ústavní péči

Vychovatelé v ústavní výchově mají nelehký úkol. Mají vychovávat děti, ke kterým byl osud krutý, a z nějakého důvodu se o ně nemohou starat biologičtí rodiče. Vychovatel je pro dítě po příchodu do ústavní výchovy tou nejbližší osobou. Měl by si s dětmi vytvořit vzájemný vztah, založený na pocitu jistoty a důvěry, ale ne vždy se mu to podaří, z mnoha příčin. Ke každému dítěti musí přistupovat individuálně a mít na něj čas. Ale zde nastává problém, v rodině má rodič na starost dvě až tři děti, kterým se věnuje, tráví s nimi volný čas, ale v ústavní výchově má vychovatel na starost okolo 8 dětí, což vychovateli neumožňuje takovou péči, kterou by každé dítě potřebovalo.

Vychovatel má za úkol přiblížit režim v ústavní výchově co možná nejbližší rodinnému prostředí, avšak i sebelepší vychovatel toto nemůže splnit. Žádný vychovatel nenahradí rodiče a nedá mu tolik lásky, kolik dítě potřebuje.

Škoviera definuje funkci vychovatele takto: *„Vychovatel v institucích náhradní výchovy nesupluje rodiče. Jeho funkce je spojená jednak s organizací skupinového života, v níž by měly být vyváženy skupinové a individuální zájmy dětí, jednak s přijetím dítěte i s jeho*

individuálním životním traumatem. Provází dítě během jeho vyrovnávání se s minulostí, při řešení jeho aktuálních problémů i při hledání východisek do budoucnosti.“⁶⁹

Pokud tedy dítě přichází do ústavu a vykazuje méně závažné poruchy jednání, dostane se mu zde sice kvalifikované výchovné péče ze strany vychovatelů, na druhé straně zde může strádat nedostatkem pocitu bezpečí a pevné citové vazby, které jsou nutným předpokladem pro jeho snahu o dobré vztahy s lidmi.

⁶⁹ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. Praha: Portál, 2007, s. 109. ISBN 978-80-7367-318-5.

7. Znovuzačlenění dětí do společnosti

V sedmé kapitole budou popsány legislativní úpravy. Dále se v kapitole budou popisovat přípravy na odchod z výchovného ústavu jako je zajištění zaměstnání, bydlení, ubytovny, ostatní možnosti ubytování a nestátní pomoc se začleněním do společnosti.

7.1. Znovuzačleňování dětí do širší společnosti

Jedním z nejpalčivějších problémů v oblasti ústavní výchovy a zařízení pro výkon ústavní výchovy je zcela jistě odchod dětí z těchto zařízení a jejich vstup do života, tedy jejich integrace do společnosti.

Děti vychází za brány dětského domova (případně i jiného sociálního zařízení) a to aniž by byly nějak hlouběji připraveny na to, co je tam čeká. Opuštění ústavu je pro děti z ústavních zařízení nebyvale obtížný. V podstatě ze dne na den se ocitají v jiném světě. Ve světě dospělých, kde se o ně nikdo nepostarává a ve světě, kde je třeba obezřetnost a alespoň nějaká minimální zkušenost. Na jejich bedrech zůstávají ty nejtěžší úkoly jako: najít si bydlení a zaměstnání, platit nájemné, vyprat si, uvařit si. Tyto úkoly povětšinou děti z rodiny zvládají a když se to nedaří, je jim nápomocna rodina. U mladého člověka z ústavu bývá situace jiná. Nikdo ho tyto náležitosti nenaučil a nikdo z rodiny mu nepomůže. Tento problém je nejmarkantnější při zajišťování bydlení. Některé děti se vrací do svých původních rodin, které však záhy opouští, protože život v těchto rodinách bývá horší nežli život na ulici. Některé děti odchází na ubytovny a některé do domů na půli cesty. Některá z děvčat, která opouští zařízení pro ústavní výchovu, usilují o získání přítele (ideálně solventního) a případně i o co nejrychlejší těhotenství s ním. Ani tento způsob adaptace na okolní svět není nejvhodnější a není zárukou úspěšného žití, ač se tak zpočátku může zdát. Ve své podstatě pak dochází k situacím, že se z těchto dívek stávají svobodné matky a jejich děti mnohdy stihne stejný osud, jako je samotné, tedy opět život v ústavních zařízeních. Dalším palčivým problémem je velmi nízká finanční gramotnost dětí opouštějících ústavní zařízení, dále absolutní neznalost problematiky státní správy, bankovníctví, pojišťovnictví, tedy problémů občanského života, které musí ovládat alespoň v omezené míře každý jedinec. Tedy mít platný občanský průkaz, pokud možno bankovní účet a alespoň nějaké pojištění. Těchto problémů je celá dlouhá řada.

V této kapitole bych chtěla nastínit možnosti, jakými lze tento proces řekněme vstupu do světa dospělých dětem z výchovných ústavů co nejvíce usnadnit.

7.2. Legislativní úprava

Při studiu současných legislativních předpisů věnujících se ústavní péči si lze ve vztahu k odchodu dětí do života za branami domova připadat jako ve vakuu. Přestože se jedná o závažný problém, který jistě stojí za solidní právní úpravu, je legislativa ČR v tomto ohledu slepá a tento problém jakoby v současnu neexistoval.

Drobnou zmínku lze vyčíst v Zákoně č. 109/2002 Sb., § 33, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. V tomto předpisu je v § 24 odst. 1 uvedeno, že ředitel zařízení je povinen umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem. Zároveň je také povinen informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný okresní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte.⁷⁰

Dále § 24 odst. 5 říká, že ředitel zařízení ukončí pobyt dítěte v zařízení, dosáhne-li dítě zletilosti, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání, nebo dosáhne-li věku 19 let, byla-li mu prodloužena ústavní výchova nebo ochranná výchova, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání.⁷¹

Zákon č. 109/20002 Sb. dále hovoří o tom, že dítěti, které po dosažení zletilosti odchází ze zařízení, se podle skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 Kč. Toto ustanovení se nevztahuje na děti v preventivně výchovné péči. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, následující 2 roky po opuštění zařízení je dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací.⁷²

K zamyšlení však je, jak lze zajistit pomoc dítěti prostřednictvím sociálního kurátora, když o něj samotné dítě nemá zájem, když jej vnímá jako cizího člověka a v konečném důsledku, když se dítě odstěhuje mimo působnost sociálního kurátora. O kurátora musí mít dítě samotné zájem.

⁷⁰ Srov. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109> [online]. [cit. 2017-03-14].

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž

Další zmínka je dohledatelná v § 29 a § 32 odst. 2 Zákona o sociálně právní ochraně dítěte. Zmíněné paragrafy hovoří o povinnosti ústavních zařízení informovat příslušný okresní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte z ústavního zařízení, a rovněž uvádí, že jsou krajské úřady povinny být nápomocny dětem, které ukončily školní docházku při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání. Zejména pokud se jedná o děti, které byly propuštěny z ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody. Legislativní rámec je možné charakterizovat takto: Osoba, která se stala zletilou, případně ukončila přípravu na budoucí povolání může obdržet peněžitý příspěvek až 15.000 Kč. Přestože je vynakládána evidentní snaha o přiblížení života ve výchovných ústavech k životu v běžné rodině, jsou děti vyřazené z výchovných ústavů vystaveny při vstupu do života velkým nástrahám a rozdílům oproti jejich předchozímu životu. Mladí se sice mohou obrátit na ty, kteří je v ústavu vychovávali, avšak pomoc z jejich strany má také svá úskalí a ve většině případů se nakonec jedná pouze o projev účasti, empatie, či o radu.⁷³

V současné legislativě bohužel nemá soustavná péče o mladé dospělé žádné místo, resp. právní oporu. Skutečnost, že bude chovanec propuštěn z ústavní výchovy, je sdělena obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností s časovým předstihem 6ti měsíců. Poté by si chovance měl ujmout sociální kurátor. Tento by měl být dále nápomocen s jejich problémy. Podle mého názoru není právní úprava péče o mladého dospělého adekvátní k jeho závažnosti. Přestože mají sociální kurátor pro mládež a sociální kurátor pro dospělé zákonnou povinnost navštěvovat klienta v dětském domově a po jeho propuštění se mu dále věnovat, nelze říci, že by tento systém fungoval, neboť není nastavena osobní vazba a důvěra mezi kurátorem a bývalým chovancem a tento často kurátora vnímá jako cizí osobu.

Dle zákona č. 359/1999 Sb. je úkolem sociálního kurátora především péče o mladistvé, kteří se vrátili z výkonu vazby, případně z výkonu trestu odnětí svobody.⁷⁴

Tímto samozřejmě osoba, která opustila výchovný ústav dozajisté není. Závěrem lze konstatovat, že dnešní právní úprava odchodu mladých lidí ze zařízení pro ústavní výchovu je nevyhovující a problém je řešen skutečně jen částečně, což je vzhledem k závažnosti problému a s ohledem na možné důsledky tohoto nekonání velká škoda. Snad se ČR v budoucnu dočká plnohodnotné právní úpravy daného problému a budou tedy vyslyšeny nářky kritiků současné právní úpravy, mezi které se řadím i já.

⁷³ Srov. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. [online]. [cit. 2017-03-14].

⁷⁴ Tamtéž

7.3. Příprava na odchod z výchovného ústavu

7.3.1. Zajištění zaměstnání

Některé ústavy jedinci velmi aktivně napomáhají s nalézáním zaměstnání. Ústavy využívají kontakty na zaměstnání, kde již dříve děti z výchovných ústavů pracovali, a to jako brigádníci. Rovněž spolupracují s orgány státní moci, které jsou schopny nějaké zaměstnání případně poskytnout, či alespoň zprostředkovat. Další možností, kde děti zaměstnat, jsou sponzorské firmy, které podporují chod výchovného ústavu. Pro vyhledání práce je velice důležitá volba samotného povolání. Zde je role výchovného ústavu větší než v případě shánění konkrétního pracovního místa. Pokud je studijní či učební obor vybrán s ohledem na budoucí povolání, je pak hledání samotného místa snazší. Příprava na odchod z výchovného ústavu tedy nestojí jen na několika měsících před ukončením pobytu v ústavu, ale sahá daleko hlouběji. Lze říci, že příprava na odchod začíná hned příchodem dítěte do ústavu. Vychovatelé ve výchovných ústavech si v průběhu života dítěte všímají, jaké má vlohy, co jsou jeho silné a slabé stránky. Podle tohoto dítěti radí a směřují jej k výběru vhodného učebního či studijního oboru. Velké množství domovů má svou formu přípravy správně nastavenou, avšak zhodnotit, zda bylo dosaženo úspěchu, lze až když jsou děti již po nějakou dobu pryč. Jen samotní pracovníci konkrétních domovů vědí, jestli skutečně dělají maximum pro to, aby dítě bylo po odchodu z výchovného ústavu skutečně úspěšné v civilním životě. Podle mého názoru tu snaha opravdu je, a cíl, ke kterému je směřováno, bývá, pokud je to jen trochu možné, skutečně naplněn. Důležité je myslet především na to, aby se z dětí vychovaly osoby samostatné, které se umí rozhodovat a měly důvěru samy v sebe. Pak budou mít dobře nakročeno do samostatného života.

7.3.2. Zajištění bydlení

Při zajišťování bydlení vychází dětské domovy a výchovné ústavy obecně svým svěřencům vstříc zejména pomocí s hledáním vhodného ubytování. Nejedna výchovný ústav má k dispozici tzv. startovací byt, tedy byt, kam mohou děti z jejich ústavu po odchodu jít a po nezbytnou dobu k hledání vlastního bydlení zde přebývat. Jedná se většinou o malé bytu typu garsoniéra, kde přebývají dvě až tři děti. Pokud výchovný ústav nenabízí tyto startovací byty, pak se zpravidla snaží pomoci dětem nalézt bydlení jinde. Opět zde ústav využije kontaktů na orgány státní moci, zejména tedy na městské a obecní úřady, které mohou dítěti poskytnout bydlení, a to i za zvýhodněných podmínek. Některá zařízení avizují, že pokud dítě nenalezne vlastní bydlení, bude do té doby pobývat v dětském domě nadále. Tento postup je však

protiprávní, ale rovněž nespravedlivý vůči dětem, které se musely osamostatnit. Na druhou stranu některé děti někdy ani pomoc ústavu nepotřebují. Zejména dívky se často krátce po dosažení zletilosti stěhují ke svému příteli, kde se stávají členy tamních rodin a je zde o ně již postaráno. Jsou i známy návraty do původních rodin. Zde je výsledek povětšinou nejistý.

Některé dětské domovy například také umožňují využití startovacích bytů přímo umístěných v dětském domově. Ty jsou určeny pro děti od 15ti let, jestliže má domov tuto možnost, zařazuje sem starší děti a na ty tak postupně přenáší jistou míru odpovědnosti. Děti dostanou fiktivní peníze, se kterými musí hospodařit, a zkouší si tedy tak budoucí život nanečisto. Bohužel stále existují dětské domovy či výchovné ústavy, které dítě propustí, aniž by zajistil jakoukoli variantu bydlení. Děti se o sebe musí postarat samy a bohužel často najdou útočiště v sociálně patologických skupinách, kde se vyskytují drogy a trestná činnost. Nezřídka kdy je dítě krátce po propuštění z výchovného ústavu umístováno tentokrát orgány činnými v trestním řízení do soustavy věznic v České republice. V některých případech je následná péče o děti propuštěné z ústavů odkázána na dobrovolnost vychovatelů, kteří péči o propuštěné děti dělají nad rámec svého pracovního závazku, pro své vnitřní přesvědčení a víru ve své poslání.

Mezi další možnosti ubytování pro děti propuštěné z výchovných ústavů patří tyto: Azylový dům – tento dům je sociální služba, která poskytuje pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Řadíme jej mezi služby sociální prevence. Dle zákona o sociálních službách azylový dům poskytuje osobám stravu nebo pomoc při zajištění stravy, ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.⁷⁵

Azylový dům by měl svým klientům pomáhat s integrací do společnosti. V některých azylových domech procházejí klienti jednotlivými fázemi pobytu, během těchto fází si kladou různé cíle. Klient dosahuje cílů a tím se osamostatňuje. Nalézají si nové bydlení, nové zaměstnání a to zejména proto, že v azylovém domě může setrvat pouze několik měsíců. V domech Emauzy ČR jsou klienti povinni pracovat a z výdělku přispívat na stravu a ubytování.⁷⁶

⁷⁵ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále také jen "zákon o sociálních službách"), § 57, [cit. 2016-05-12].

⁷⁶ Srov. <http://emauzy.webnode.cz/popis-sluzby/> [online]. [cit. 2017-03-15].

Oproti azylovému domu nejsou lidé nuceni odcházet z těchto domů. Zřizovatelem těchto domů bývají obce, státní orgány, ale i církve a nestátní organizace.

Azylové domy rozdělujeme na azylové domy pro ženy, azylové domy pro muže a nebo pro matky s dětmi. Tento druh ubytování je o něco komfortnější nežli noclehárny, proto je zde dán předpoklad toho, že má klient alespoň nějaký příjem, neboť i cena stravy a ubytování je vyšší než v noclehárnách.⁷⁷

Dům na půli cesty: Lidé, kteří strávili dlouhou dobu v ústavní péči, mohou začít bydlet v tzv. domech na půli cesty. Zde si sami vedou svou domácnost a přitom chodí do zaměstnání a nebo do školy. Ubytování v těchto domech na půli cesty si hradí sami. Jsou sociálními pracovníky vedeni k tomu, aby si našli zaměstnání a rovněž jsou vedeni k plnění povinností, které k dospělému životu neodmyslitelně patří. Sociální pracovníci připravují děti na samostatný život bez zásahu cizích osob. Některé domy na půli cesty vznikají přímo v areálu dětského domova, tímto je dáno, že jsou vazby mezi dětským domovem a domem na půli cesty daleko užší, než když je dům na půli cesty ve skutečnosti zcela mimo ústav.⁷⁸

7.3.3. Ubytovny

Možnost levného ubytování nabízejí ubytovny. Oproti azylovým domům nebo domům na půli cesty není v tomto případě možnost přístupu k sociálním službám, ani obdobným službám. Klient zde musí být zcela samostatný a musí být někde zaměstnán, případně musí pobírat nějakou sociální dávku, neboť ubytovny jsou zpoplatněny. V dnešních podmínkách se jedná o jednu z horších variant, neboť vlivem špatně nastaveného financování tzv. sociálního bydlení se z ubytoven stalo ubytování nízké kvality za přemrštěné ceny.

7.3.4. Ostatní možnosti ubytování

Pokud se člověk opouštějící zařízení pro ústavní výchovu nevrací do původní rodiny, pak si může pronajmout komerční byt, tedy za předpokladu, že má z čeho hradit nájemné. Pokud k tomuto prostředku nemá, pak může využít nejrůznější noclehárny. To je také jedna z forem azylového ubytování. Zde musí účastník ubytování využít hygienickou očistu, aby nedocházelo k šíření nákaz. V tomto typu ubytování se kumulují již osoby z takzvaného dna společnosti a je to pouhý jeden stupeň nad bezdomovectvím.

⁷⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 30. ISBN 978-80-7367-368-0 21

⁷⁸ Tamtéž s.53-54

Noclehárny však, jak již název napovídá, fungují jen přes noc. Denní dobu tedy klienti musí trávit mimo prostory noclehárny. Některé noclehárny klientům nabízí jídlo a oblečení, některá mají denní centra, kde se lidé mohou pohybovat přes den. Děti, které byly propuštěny ze zařízení ústavní výchovy musí vždy počítat s tím, že musí alespoň minimální částkou přispívat na poskytované služby. Pověštinou jsou jedinci vděční za cokoli, ale dlouhodobé bydlení v noclehárnách není možné. Ať už po odchodu z dětského domova mladí lidé najdou ubytování kdekoliv, vždy musí počítat s tím, že musí přispět na poskytované služby alespoň minimální částkou. Většinou jsou jedinci vděční za cokoli, ale delší dobu se v noclehárnách nebo ubytovnách bydlet nedá. Musí vyvinout snahu o nalezení zaměstnání - ideálně trvalého charakteru a nalézt bydlení, rovněž trvalejšího charakteru. Jednodušší situaci pochopitelně mají děti, které disponují s úsporami ze sirotčích důchodů a brigád. Takových dětí je však nemnoho.

7.3.5 Nestátní pomoc se začleněním do společnosti

Nyní v této podkapitole popíši některé projekty, které pomáhají a motivují mládež.

a) Projekt ROZJEDU TO!

Partnerský projekt Nadace Terezy Maxové dětem a společnosti ŠKODA AUTO, a.s. je realizován ve spolupráci se spolkem Otevřená budoucnost. Projekt byl zahájen na konci roku 2013. Cílem projektu ROZJEDU TO! je účinně motivovat mládež ve věku 11 až 15 let umístěnou v dětských domovech ke vzdělání a rozvoji jejich osobního i profesního růstu. Zároveň jsou jim vytvořeny podmínky pro zlepšení jejich školního prospěchu, díky pravidelnému doučování a na míru šité motivaci a podpoře. S každým dítětem zařazeným do projektu se pracuje pomocí individuálních plánů. Ty zahrnují jak pomoc psychologa či mentora, tak i kariéerní poradenství zprostředkované proškolenými vychovateli. Díky tomuto komplexnímu a individuálnímu přístupu se projekt snaží změnit dosavadní tendenci mladých lidí s ústavní historií převažující při volbě jejich povolání. Ta je obvykle stereotypní (kuchař, číšník, kadeřnice...). I proto projekt ROZJEDU TO! umožňuje pestřejší představení trhu práce s možností se na dané pracoviště přímo podívat. Do projektu ROZJEDU TO! jsou zapojeny dětské domovy Nymburk a Krnsko ze Středočeského kraje, dětský domov Holice a Vrchlabí z Královehradeckého kraje a dětský domov Polička z Pardubického kraje.⁷⁹

⁷⁹ <https://www.nadaceterezymaxove.cz/nase-pomoc/partnerske-projekty> [online]. [cit. 2017-03-15].

b) Projekt Řidičské průkazy

Projekt Řidičské průkazy je projektem Nadačního fondu manželů Livie a Václava Klausových a je určen studentům do 26 let, kteří pobírají přídavky na dítě, případně další dávky nebo žijí v dětském domově. Podpora spočívá v poskytnutí příspěvku na úhradu výuky v autoškole, pro získání řidičského průkazu opravňujícího k řízení motorového vozidla skupiny B. Autoškolu si dělá každý účastník projektu individuálně, přičemž příspěvek na řidičský kurz je jednotný, a to 5.000,- Kč na účastníka a kurz. Pro rok 2016 byly z rozpočtu vydány příspěvky pro 25 žadatelů o podporu.⁸⁰

c) Projekt Atd....

Tento projekt je projektem nadace Jana Pivečky. Nadace se dlouhodobě podílí na organizačním i finančním zajištění projektu ATD..., jehož smyslem a cílem je pomáhat co nejlépe připravit mládež opouštějící dětské domovy na vstup do samostatného života. Projekt, jehož autorkou je Mgr. Karolína Macharáčková, má za sebou už několik ročníků. Vícedenní semináře jsou zaměřené jak na předání užitečných informací, motivaci a sebepoznání, tak na nácviky modelových situací. Odborníci na různé oblasti zahrnující všechny dostupné problémy a úkony, které budou muset děti po opuštění výchovného ústavu řešit nebo se budou s nimi v samostatném životě potkávat, přednáší a trénují s účastníky chování v situacích, do kterých se budou po opuštění domova dostávat.. Bylo vydáno III. vydání praktického průvodce pro mládež, která opouští dětské domovy s názvem Slabikář.⁸¹

Touto kapitolou jsem chtěla poukázat na problémy, na něž narážejí dospělé děti, které opouštějí výchovné zařízení. Na první pohled by se mohlo zdát, že tyto problémy nesouvisí s problémem poruch chování, kterým se děti v ústavní výchově často vyznačují. Ale právě tyto problematické situace svádí již dospělé jedince z ústavní výchovy ke špatnému jednání a rozhodování. Vrací se tak k závadným způsobům chování. Svoji finanční situaci vyřeší prostřednictvím nějakých podvodů, krádeží, poté přestanou chodit do zaměstnání a opět se ocitají v bludném kruhu. I přes veškerou snahu vychovatelů se v některých jedincích vrátí zkušenost a vzor v jejich rodičích, který se započal před lety v dysfunkční a nebo afunkční rodině.

⁸⁰ Srov. [Http://nadacnifondklausovych.cz/Ridicske-prukazy-1/](http://nadacnifondklausovych.cz/Ridicske-prukazy-1/) [online]. [cit. 2017-03-15].

⁸¹ Srov. [Http://www.pivecka.cz/?page_id=172](http://www.pivecka.cz/?page_id=172) [online]. [cit. 2017-03-15].

Závěr

Jako téma pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala „*Začleňování dětí s poruchami chování z ústavního prostředí do širší společnosti*“. Cílem celé práce bylo zjistit, jak se děti po opuštění výchovného zařízení zpátky začleňují do společnosti.

Nejprve se nabízí zeptat se, proč jsem si vybrala toto téma? Především proto, že si myslím, že je to velmi závažný problém a u nás v České republice se mi zdá, že se o tom příliš nemluví a pouze se to přechází. Taky vím, že svojí prací nic nezměním, ale při zpracování bakalářské práce jsem se o tomto problému dozvěděla více věcí.

Díky studiu odborné literatury jsem dospěla k závěru, že děti, které přicházejí z rodin do ústavní výchovy, se zde vzhledem ke svým menším či větším poruchám chování setkají na jedné straně s kladným výchovným působením profesionálních vychovatelů, na druhé straně s prostředím, ve kterém jen s obtížemi navazují citové vztahy podobné vztahům v rodině. Navíc i tyto vztahy jsou náhle zpřetrhány, když již dospělé dítě opouští ústavní výchovu. To může být krizovým prvkem, díky němuž se dospělé dítě vrátí k dřívějším závadným způsobům chování.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní:

ČÁBALOVÁ, D. Pedagogika. Praha: Grada Publishing, 2011, 1. vydání. ISBN 978-80-247-2993-0.

GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. Obecná pedagogika I. Olomouc: Hanex, 2002, 1. vydání, ISBN 80-85783-20-7.

JEDLIČKA, Richard, Petr KLÍMA, Jaroslav KOŤA, Jiří NĚMEC a Jiří PILAŘ. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úkolu pomáhajících profesí*, Praha: 2004, ISBN 80-7312-038-0.

KOENIG, Larry J. *Chytrá výchova*. 1. Praha: Portál, 2004.s.131.ISBN 80-7178-780-9.

KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. a spol. *Člověk - prostředí - výchova*. 1. Brno: Paido, 2001. ISBN 8073150042.

KRAUS,B., *Základy sociální pedagogiky*, vyd.Praha: Prorál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 4. Praha: Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1983-5.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém*. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-8528200-3.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. Praha, 1977, ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-368-021

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, ISBN 80-210-2511-5.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 1.vyd. Praha: Vodnář, 1995, ISBN 80-85255-74-X.

SLOMEK Zdeněk, Speciální pedagogika Etopedie, 1. Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 26

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. Praha: Karolinum, 1997, ISBN 80-7184-488-8.

Internetové:

AUTOR NEZNÁMÝ, *Děti a mládež s rizikem chování jako cílová skupina v sociální práci*, [online] © 2008 [cit. 2015-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://socialni-prace.webnode.cz/vychovny-ustav/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Dětské domovy* [online] © 2008 [cit. 2015-11-15]., Dostupné z WWW: <<http://socialni-prace.webnode.cz/detsky-domov/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Dětský domov se školou*, [online] © 2008 [cit. 2015-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://socialni-prace.webnode.cz/detsky-domov-se-skolou/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Partnerské projekty*, [online], [b. r.] [cit. 2017-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.nadaceterезymaxove.cz/nase-pomoc/partnerske-projekty/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Poslání*, [online] © 2009 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://emaury.webnode.cz/popis-sluzby/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Projekt Atd pro dětské domovy*, [online], [b. r.] [cit. 2017-03-15]. Dostupné z WWW: <http://www.pivecka.cz/?page_id=172>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Původ a historie hazardních her*, [online] © 2015 [cit. 2017-03-14] Dostupné z WWW: <http://www.encyklopediehazardu.cz/rubriky/legislativa-a-historie/puvod-a-historie-hazardnich-her_6.html>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Řidičské průkazy*, [online] © 2004-2012 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://nadacnifondklausovych.cz/Ridicske-prukazy-1/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Šikana – jak se projevuje a druhy šikany* [online] © 2012 [cit. 2017-02-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.vylecit.cz/1310/sikana-jak-se-projevuje-a-druhy-sikany>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Typy ústavní péče*, [online] © 2017 [cit. 2017-03-14]. Dostupné z WWW: <<Http://www.pravonadetstvi.cz/deti/tvoje-situace/jsi-v-ustavu/typy-ustavni-pece/>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Ústavní péče*, [online] © 2013-2016 [cit. 2017-02-22]. Dostupné z WWW: <http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Vybudování dětského doma rodinného typu v Praze*, [online] © 2012 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: <<https://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Programy-2004-2006/Jednotne-programove-dokumenty/JEDNOTNY-PROGRAMOVY-DOKUMENT-PRO-CIL-2/Projekty/Vybudovani-detskeho-domova-rodinneho-typu-v-Praze>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* [online] © 2010-2017 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109?text=dodr%C5%BEov%C3%A1n%C3%AD+BOZP>>.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* [online] © 2010-2017 [cit. 2017-03-14]. Dostupné z WWW: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>>.

BITTNER P., HAVIGEROVÁ J., JANIŠOVÁ I., LANGHANSOVÁ H., *Děti z ústavu*, [online], [b.r.] [cit. 2017-02-22]. Dostupné z WWW: <<http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?apc=zm2071759ox1--#V>>.

JŮNOVÁ, A., *Nekázeň a agresivita školní mládeže*, diplomová práce, Brno, 2010, Šimoník, O., [online] © 2010 [cit.2017-04-08]. Dostupné z WWW: <https://is.muni.cz/th/327220/pedf_m/DIPLOMOVA_PRACE.pdf>.

KULIČKA, P. *Dětské domovy*, [online] © 2017 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>>.

SVOBODA, M.; KREJČÍŘOVÁ D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2009. ISBN: 978-80-7367-566-0. [online], [b. r.] [cit.2017-04-08]. Dostupné z WWW: <http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/D/Deprivace_psychick%C3%A1>.

ŠIMONCOVÁ K., *Proč děti vyhrožují a posléze utíkají z domova?* [online], [b. r.] [cit. 2017-03-15]. Dostupné z WWW: < www.sos-vesnicky.cz/res/data/027/003185.doc >.

ŠIMOVCOVÁ K., *Proč děti vyhrožují a posléze utíkají z domova*, [online] © 2017 [cit. 2017-03-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.eseznam.cz/index.php/rubriky/ruzne-clanky/2613-proc-deti-vyhrozuji-a-posleze-utikaji-z-domova>>.

ABSTRAKT

ROLFOVÁ, H., Začleňování dětí s poruchami chování z ústavního prostředí do širší společnosti. České Budějovice 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: rodina, výchova v rodině, psychická deprivace, dětský domov, dětský domov rodinného typu, dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav, poruchy chování

Bakalářská práce se zabývá začleňováním dětí s poruchami chování z ústavního prostředí do širší společnosti. Cílem práce bylo především zjistit, jak jsou děti schopny do budoucna se znovu začlenit do společnosti. Práce je rozdělena do sedmi kapitol. První kapitola vysvětluje základní pojmy, jako je rodina a dítě. Ve druhé kapitole se popisuje výchova v rodině. Ve třetí kapitole se popisují již konkrétní poruchy chování dětí. Ve čtvrté kapitole je nastíněna struktura školských zařízení pro ochrannou a ústavní výchovu. Pátá kapitola se zabývá prostředím zařízení pro ústavní výchovu. Šestá kapitola pojednává o osobnostním vývoji dítěte v ústavní výchově. Sedmá kapitola je o znovuzачlenění dětí v ústavní výchově do společnosti.

ABSTRACT

ROLFOVÁ, H., Inclusion of children with behavioral disorders from the environment of institutional care into the wider society. České Budějovice 2017. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Education and Psychology. Supervisor of the thesis L. Muchová.

Keywords: family, education in the family, psychological deprivation, children's home, family-type children's home, children's home with school, diagnostic institute, educational institute, behavioral disorders

The Bachelor thesis deals with the inclusion of children with behavioral disorders from the environment of institutional care into the wider society. The purpose of the thesis was especially to find out how these children are able to reintegrate into society. The thesis is divided into seven chapters. The first chapter explains basic terms such as family and child. The second chapter describes education in the family. The third chapter describes specific children's behavioral disorders. The fourth chapter outlines the structure of school facilities for protective and institutional care. The fifth chapter deals with the environment of facilities for institutional care. The sixth chapter discusses the personality development of a child in institutional care. The seventh chapter deals with the reintegration of children from institutional care into society.